

dr hab. Władysław Danielewicz prof. UPP
Katedra Botaniki i Siedliskoznawstwa Leśnego
Wydział Leśny i Technologii Drewna
Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu
ul. Wojska Polskiego 71d
60-625 Poznań

Poznań, 13 września 2021 r.

Ocena całokształtu dorobku naukowego

oraz osiągnięcia naukowego Pani dr inż. Ewy Referowskiej-Chodak
w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego

Podstawa wykonania recenzji

Ocenę całokształtu dorobku naukowego oraz osiągnięcia naukowego wykonuję w związku z uchwałą Rady Dyscypliny Nauki Leśne Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie z dnia 22 czerwca 2021 r. dotyczącej powołania komisji habilitacyjnej w postępowaniu w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego dr inż. Ewie Referowskiej-Chodak w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie nauki leśne.

1. Sylwetka habilitantki

Dr inż. Ewa Referowska-Chodak urodziła się 7 października 1975 roku w Le Chesnay (Francja). W 1999 roku ukończyła studia na Wydziale Leśnym SGGW w Warszawie i uzyskała dyplom magistra inżyniera leśnictwa. Pracę magisterską pt. „Historia, stan i oczekiwania społeczne w zakresie ochrony przyrody w Nadleśnictwie Augustów” wykonała pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Grzywacza w Katedrze Ochrony Lasu i Ekologii SGGW w Warszawie.

Dyplom doktora nauk leśnych w zakresie leśnictwa uzyskała w 2004 roku również na Wydziale Leśnym SGGW, na podstawie rozprawy „Metody i kryteria doskonalenia sieci rezerwatów przyrody na terenie Lasów Państwowych”, wykonanej także pod kierunkiem prof. dr. hab. Andrzeja Grzywacza w Katedrze Ochrony Lasu i Ekologii SGGW w Warszawie. Praca ta została wyróżniona przez Radę Wydziału Leśnego SGGW.

Od 2004 roku habilitantka pracowała w Katedrze Ochrony Lasu i Ekologii przez 2 lata jako asystent, od 2006 roku na stanowisku adiunkta, a po reorganizacji Wydziału Leśnego w 2019 roku jest zatrudniona w Katedrze Ochrony Lasu.

Dr inż. Ewa Referowska-Chodak dotychczas nie ubiegała się o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

2. Ocena osiągnięcia naukowego

Podstawą ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego jest osiągnięcie pt. „Ochrona przyrody w Lasach Państwowych – potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych oraz ich konsekwencje” – książka wydana przez Wydawnictwo SGGW (ISBN 978-83-7583-976-0, 213 s.).

Podjęcie badań na tak sformułowany temat, o czym napisano w rozdziale wstępnym, wpisywało się w problematykę trudnych relacji między Lasami Państwowymi a niektórymi środowiskami społecznymi w zakresie zarządzania ochroną przyrody. Dowodem są m.in. opinie wyrażane przez różnych autorów, np.:

- „Ochrona przyrody w lasach bywa tematem konfliktogennym ze względu na różnorodność zdań i potrzeb poszczególnych interesariuszy.”;
- „Już w latach 90. XX wieku zaznaczyła się duża aktywność organizacji pozarządowych w kwestiach krytycznej oceny gospodarki leśnej i ochrony leśnej przyrody.”;
- „Trudne relacje między leśnikami a częścią organizacji pozarządowych, ale także środowisk naukowych odnosiły się i odnoszą m.in. do powiększania istniejących i tworzenia nowych parków narodowych obszarów Natura 2000, rezerwatów przyrody i innych chronionych obiektów.”;
- „Przedmiotem nieporozumień mogą być także zasady i sposoby ochrony/użytkowania chronionych obszarów, obiektów czy gatunków.”.

Pierwszym celem opracowania było zbadanie propozycji i oczekiwań różnych grup społecznych w odniesieniu do ochrony przyrody na terenach Lasów Państwowych, drugim natomiast – nakreślenie następstw propozycji przedstawionych przez ankietowanych interesariuszy. Uszczegółowienie celów przedstawiono w formie licznych pytań, na które zamierzano odpowiedzieć po przeprowadzeniu badań.

W pracy wykorzystano obszerną bazę danych zgromadzonych w trakcie badań ankietowych przeprowadzonych w ramach realizacji tematu zleconego pt. „Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach

Lasów Państwowych do 2030 roku” (Referowska-Chodak E., Chodak K., Grzywacz A., Parzych S. 2015. Oczekiwania i propozycje różnych grup społeczeństwa w zakresie ochrony przyrody i turystyki na terenach Lasów Państwowych do 2030 roku. Moduł A – Ochrona przyrody. Sprawozdanie końcowe z tematu badawczego DGLP nr 28/12.).

W rozdziale „Materiał i metody” precyzyjnie opisano kryteria wyboru interesariuszy, treść, wypełnienie i weryfikację ankiet, metody analizy statystycznej, opracowanie map oraz założenia przyjęte przy: 1) określaniu konsekwencji przyrodniczych, 2) symulacji docelowej chronionych powierzchni, 3) określaniu konsekwencji finansowych. W tabeli 3 zamieszczono interesujące dane dotyczące liczb i udziału wypełnionych ankiet według grup odbiorców.

W pierwszej części „Wyników” przedstawiono zestawienia liczbowe propozycji zgłaszanych przez interesariuszy w sprawie powołania nowych i zmian w funkcjonowaniu istniejących: parków narodowych, rezerwatów, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu, obszarów Natura 2000, użytków ekologicznych, stanowisk dokumentacyjnych i zespołów przyrodniczo-krajobrazowych. Podano również postulaty powiększenia liczby pomników przyrody oraz sugestie zmian w listach chronionych gatunków roślin, zwierząt i grzybów. Na pytanie, kto powinien finansować zadania z zakresu ochrony przyrody w Lasach Państwowych, większość ankietowanych (61,4%) wskazała Lasy Państwowe (samodzielnie albo we współpracy z innym źródłem finansowania), podobnie jak w przypadku pytania o odpowiedzialność za ochroną przyrody. W kwestii ustalania zasad ochrony przyrody ankietowani w większości opowiedzieli się za wariantem 1. (Lasy Państwowe) i 2. (organy ochrony przyrody).

Druga część rozdziału „Wyniki” zawiera omówienie analiz zgromadzonego materiału pod kątem przyrodniczych, organizacyjnych, społecznych i finansowych konsekwencji oczekiwań interesariuszy. Dowiadujemy się m.in., że w efekcie zaproponowanych zmian na poziomie krajobrazu wzrosłaby powierzchnia chronionych lasów, a zmalałaby powierzchnia chronionych terenów otwartych albo, że wśród wszystkich siedlisk przyrodniczych zgłoszonych przez respondentów do ochrony obszarowej najliczniejsze były łągi, buczyny, bory bagienne olsy oraz brzeziny bagienne, co w sytuacji dominacji w Lasach Państwowych borów i borów mieszanych, zakłóciłoby reprezentację uboższych siedliskowych typów lasu. Zauważono, że w propozycjach dotyczących ochrony gatunkowej jest duży udział gatunków roślin, głównie „leśnych”, a mniejszy zwierząt i grzybów, oraz że zgłoszenia dotyczą gatunków obecnie objętych ochroną. Ustalono także, że gdyby doszły do skutku wszystkie zmiany zaproponowane przez interesariuszy oraz przy uproszczonym założeniu, że zgłoszone powierzchnie nie nakładają się na siebie, w 15 regionalnych dyrekcjach Lasów Państwowych

nastąpiłby wzrost powierzchni obszarów chronionych od 500 ha (RDLP Piła) do 60 tys. ha (RDLP Wrocław). To po ciąga za sobą konsekwencje organizacyjne, np. zwiększenie obciążeń służbowych personelu nadleśnictw. Stwierdzono przy tym, iż kolejną organizacyjną konsekwencją społecznych propozycji rozbudowy systemu ochrony przyrody może być dalsze pogłębianie się rozdziewku między teorią a praktyką, między rzeczywistymi kompetencjami leśników a zobowiązaniami prawnymi itp. Zastanawiającą wymowę ma następujący fragment tekstu: „Aktualne rozwiązania w tym zakresie w Polsce/Lasach Państwowych nie są uważane za prawidłowe i korzystne (*vide* podrozdział 1.3). Świadomość takiej niekorzystnej sytuacji mogła wpłynąć na wybranie przez interesariuszy odpowiedzi na pytanie: kto powinien być odpowiedzialny za obszary i obiekty chronionej przyrody w Lasach Państwowych? W tym przypadku dominowały odpowiedzi przypisujące odpowiedzialność wyłącznie Lasom Państwowym (77,9% – tabele 6 i 8, rycina 12), a następnie wyłącznie organom ochrony przyrody (14,0% – tabela 6, w domyśle: jeden organ ochrony przyrody w odniesieniu do jednej formy tej ochrony). Zwraca w tym przypadku uwagę duża jednomyślność respondentów, zaufanie w tej kwestii do leśników LP, choć jednocześnie można to ocenić jako próbę pozbycia się kłopotu, szczególnie przez część organów ochrony przyrody czy jednostek administracyjnych, w obrębie których te organy funkcjonują...”. W innym miejscu stwierdzono: „Konflikty społeczne mogą rodzić się szczególnie w sytuacji powoływania chronionych obiektów w Lasach Państwowych bez uzgodnienia tego z leśnikami”, a w innym „Ograniczony wpływ leśników na decyzje dotyczące administrowanych przez nich terenów może wywoływać ich zniechęcenie do tematyki ochrony przyrody (*notabene* spośród przedstawicieli nadleśnictw, którzy zajrzeli do ankiety przygotowanej na potrzeby tej pracy, tylko 54,7% wypełniło ją – tabela 3). Jest to natomiast pozytywnie oceniane przez pozostałych interesariuszy jako możliwość współdecydowania o ochronie środowiska/przyrody.”.

Ostatnia część wyników dotyczy konsekwencji finansowych i zaczyna się od istotnego spostrzeżenia: „Jeśli nic się nie zmieni w dotychczasowym systemie finansowania ochrony przyrody w Polsce, to każdy kolejny wzrost chronionej powierzchni w Lasach Państwowych będzie podnosił koszty ponoszone przez tę instytucję.”. W tym rozdziale uwagę zwraca symulacja rocznej utraty korzyści (lub rocznego zysku) dla Lasów Państwowych w sytuacji, gdyby zostały zrealizowane wszystkie postulaty względem ochrony przyrody. Jak wyliczono, największa utrata korzyści z pozyskania drewna wiązałaby się z ustanowieniem na gruntach LP parków narodowych, a w następnej kolejności – ze zwiększeniem powierzchni rezerwatów. Największy zysk byłby związany z likwidacją obszarów Natura 2000 oraz stref ochrony okresowej niektórych chronionych gatunków. Dodatkowo zmiany dochodów byłyby skutkiem

zmniejszenia wielkości podatku odprowadzanego przez Lasy Państwowe do gmin. Zmniejszeniu uległby majątek tej jednostki organizacyjnej i wrosłyby koszty sporządzania i wdrażania programów ochrony przyrody w nadleśnictwach.

Bardzo obszerną częścią książki stanowiącej osiągnięcie jest „Dyskusja wyników” (53 strony). Autorka postanowiła potraktować w niej problematykę ochrony przyrody w lasach znacznie szerzej niż tylko jako interpretację uzyskanych wyników badań własnych na tle wyników publikowanych przez innych autorów. Przywołane zostały liczne stwierdzenia, opinie i propozycje rozwiązań zaczerpnięte z literatury, dotyczące wielu problemów związanych z ochroną przyrody, nie tylko w lasach. Przedstawiono i przedyskutowano, niekiedy dość mocno różniące się, poglądy wyrażane przez leśników, przedstawicieli środowisk naukowych i reprezentantów organizacji pozarządowych. Końcowe wnioski mają w znacznej części charakter postulatywny i dotyczą zalecanych działań m.in. w zakresie rozbudowy sieci obszarów chronionych w Polsce, usprawnienia systemu oraz finansowania ochrony przyrody czy roli edukacji leśnej i komunikacji społecznej.

Niektóre z bardzo licznych, poruszanych w omawianej monografii zagadnień nadawałby się na bezpośrednią dyskusję recenzenta z Autorką, co jednak w obecnej formule przeprowadzania przewodów habilitacyjnych nie jest możliwe, w związku z czym nie wnoszę tu swoich pytań i wątpliwości, które nie miałyby charakteru krytycznych uwag, więc są bez znaczenia dla niniejszej oceny.

Recenzowane osiągnięcie Pani dr inż. Ewy Referowskiej-Chodak jest interesującym, ważnym ze względów poznawczych i praktycznych, studium naukowym na temat postrzegania złożonej problematyki ochrony leśnej przyrody w społeczeństwie. Autorka podjęła się ambitnego, wieloaspektowego, niełatwego zadania polegającego na przeprowadzeniu licznych analiz badawczych z wykorzystaniem obfitej, choć nie zawsze kompletnej, bazy danych ankietowych. Wprawdzie niektórych wyników można się było spodziewać biorąc pod uwagę choćby treść referatów wygłaszanych na rozlicznych seminariach i konferencjach poświęconych ochronie przyrody w lasach, to jednak w tym opracowaniu omawiana problematyka została potraktowana całościowo i z zastosowaniem odpowiednich procedur badawczych, dzięki czemu wyniki oraz ich interpretacja zyskały na wiarygodności. Podziw budzi rozległa wiedza specjalistyczna Autorki oraz duża umiejętność dostrzegania i wyjaśniania istoty rozmaitych związków i zależności opisanych w pracy.

Osiągnięcie pt. „Ochrona przyrody w Lasach Państwowych – potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych oraz ich konsekwencje” jest oryginalnym, nowatorskim i wartościowym dziełem naukowym, zasługującym na wysoką ocenę merytoryczną.

3. Ocena pozostałego dorobku naukowego i działalności naukowej

Dorobek naukowy Habilitantki, poza monografią stanowiącą podstawę ubiegania się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, obejmuje 61 publikacji, w tym: 14 rozdziałów w monografiach naukowych i 9 prac w czasopiśmie znajdujących się w bazie Journal Citation Reports, 3 w Forests i 6 w Sylwaniu oraz 38 pozostałych pozycji w takich periodykach, jak: Leśne Prace Badawcze, Studia i Materiały CEPL w Rogowie, Parki Narodowe i Rezerwaty oraz Zarządzanie ochroną przyrody w lasach. Sumaryczny Impact Factor wynosi 8,287, a indeks Hirscha wg Web Science 2 i wg Google Scholar Citation 6. Liczba punktów MNiSW – 800.

Na podkreślenie zasługują liczne wystąpienia Pani dr inż. Ewy Referowskiej-Chodak na konferencjach naukowych (30 pozycji) oraz wspólne przygotowanie wystąpień, które wygłaszali samodzielnie współautorzy późniejszych publikacji.

Zainteresowania badawcze Habilitantki odzwierciedlone w publikacjach dotyczą przede wszystkim dwóch głównych zagadnień: szeroko pojętej ochrony przyrody (głównie w lasach, w tym w Lasach Państwowych) oraz edukacji ekologicznej i leśnej. Prace związane z ochroną przyrody należą do następujących grup tematycznych:

- różnorodność biologiczna terenów leśnych (i innych) i problemy jej ochrony;
- rezerwaty przyrody;
- sieć Natura 2000;
- zagadnienia ochrony przyrody w gospodarce leśnej;
- oczekiwania społeczne w odniesieniu do ochrony przyrody w lasach;
- relacje między ochroną przyrody a turystyką i rekreacją;
- adaptacja do zmian klimatu.

Do najważniejszych dokonań Autorki w wymienionej dziedzinie zaliczam m.in.:

- określenie przyrodniczych, gospodarczych i społecznych uwarunkowań oraz problemów związanych z ochroną strefową ptaków;
- dogłębne przeanalizowanie problematyki ochrony gatunkowej grzybów, krytyczne spojrzenie na aspekty prawne, praktyczne, koncepcyjne i organizacyjne;
- opracowanie projektu optymalizacji sieci obszarów chronionych w Lasach Państwowych;
- szerokie i bardzo wnikliwe ujęcie problemu roli rezerwatów w ochronie przyrody na terenach leśnych, zwłaszcza pod kątem reprezentatywności przedmiotów ochrony, funkcji ochronnych i oceny skuteczności dotychczasowych rozwiązań;

- zdefiniowanie problemów związanych z wdrażaniem sieci Natura 2000 w Lasach Państwowych;
- ustalenie wpływu systemów certyfikacji FSC i PEFC na ochronę przyrody w polskich lasach;
- scharakteryzowanie potrzeb społecznych w zakresie ochrony przyrody w Lasach Państwowych;
- zwrócenie uwagi na wieloaspektowe związki między turystyką i rekreacją a ochroną przyrody w lasach.

Osobny zbiór licznych publikacji Habilitantki stanowią prace poświęcone edukacji ekologicznej i leśnej, w których oprócz charakterystyki form upowszechniania wiedzy przyrodniczej zamieszczono wskazówki dotyczące sposobów podnoszenia ich skuteczności przez konkretne działania praktyczne.

Dwie z najwyżej punktowanych prac, które zostały opublikowane w 2019 roku w czasopiśmie *Forests*, są poświęcone lasom miejskim, zagrożeniom, zarządzaniu i relacjom między użytkownikami tych lasów. Na tle przeglądu międzynarodowego przedstawiono w nich oryginalne wyniki badań i nowatorskie koncepcje Autorki.

Na pozytywną ocenę działalności naukowej Habilitantki, oprócz bogatego dorobku publikacyjnego, wpływa także Jej udział w projekcie badawczym pt. „Podstawy trwałego i zrównoważonego zagospodarowania lasów w Leśnych Kompleksach Promocyjnych” oraz w 5 zespołach badawczych realizujących inne projekty.

4. Ocena dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz działalności organizacyjnej

Dr inż. Ewa Referowska-Chodak jest cenionym nauczycielem akademickim, o czym świadczy powierzenie Jej obowiązku prowadzenia zajęć ze studentami aż z 8 następujących przedmiotów przyrodniczych wykładanych na SGGW:

- Ochrona przyrody,
- Edukacja przyrodniczo-leśna,
- Ochrona wybranych siedlisk Natura 2000,
- Ochrona wybranych gatunków Natura 2000,
- Edukacja ekologiczna i ochrona przyrody,
- Ochrona przyrody na świecie,
- Kształtowanie środowiska i ochrona przyrody,
- Polityka i edukacja ekologiczna.

Pod kierunkiem Habilitantki zostało wykonanych 39 prac magisterskich i 59 prac inżynierskich. W Katedrze Ochrony Lasu pełni Ona odpowiedzialną funkcję koordynatora dydaktyki. Opublikowała 32 prace popularnonaukowe. Zajmowała się organizacją wydarzeń o charakterze edukacyjnym (Piknik Naukowy Polskiego Radia, Dni Środowiska w Łazienkach Królewskich) oraz współpracowała z Telewizją Polską, Centrum Informacyjnym Lasów Państwowych i Ogólnopolskim Towarzystwem Ochrony Ptaków.

Do tej kategorii dokonań zaliczam udział dr inż. Ewy Referowskiej-Chodak w pracach nad systemem certyfikacji gospodarki leśnej PEFC, prowadzenie na ten temat szkoleń dla przyszłych audytorów i pracowników Lasów Państwowych, a także wykonywanie ekspertyz przyrodniczych i uczestnictwo w zespołach eksperckich, m.in. w utworzonym przez Instytut Ochrony Środowiska – Państwowy Instytut Badawczy zespole na potrzeby opracowania „Planu adaptacji do zmian klimatu miasta Ławy do 2030 roku”.

5. Wniosek końcowy

Monografię pt. „Ochrona przyrody w Lasach Państwowych – potrzeby i oczekiwania różnych grup społecznych oraz ich konsekwencje” i pozostały dorobek naukowy wraz z inną działalnością naukową, a także osiągnięcia dydaktyczne, popularyzatorskie i organizacyjne Pani dr inż. Ewy Referowskiej-Chodak oceniam jednoznacznie pozytywnie. Jej twórczość badawcza stanowi znaczący wkład w rozwój wiedzy w zakresie szeroko pojętej ekologii lasu, różnorodności biologicznej i ochrony przyrody, o dużym znaczeniu praktycznym. Jest autorytetem o ugruntowanej, wysokiej pozycji w środowisku naukowym, godnie reprezentującym warszawską Uczelnię i Wydział Leśny. Udowodniła, że jest aktywnym i doświadczonym nauczycielem akademickim, dobrze przygotowanym do samodzielnej pracy naukowej i spełnia warunki uzyskania stopnia doktora habilitowanego określone w art. 221 ust. 10 ustawy z dnia 20 lipca 2018 roku Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. 2018 r. poz. 1668 ze zm.).

Biorąc pod uwagę ocenę całokształtu dorobku naukowego uważam, że Pani dr inż. Ewa Referowska-Chodak w pełni zasługuje na stopień doktora habilitowanego w dziedzinie nauk rolniczych w dyscyplinie nauki leśnej i rekomenduję Komisji Habilitacyjnej oraz Radzie Dyscypliny Nauki Leśnej SGGW pozytywne zaopiniowanie wniosku w sprawie nadania Kandydatce wymienionego stopnia naukowego.

